

Spiekerskorner

VAKONDERDEEL

lezen/schrijven

KLAS

derde graad lager onderwijs

EEN BOEK KRIJGT GESTALTE: MIJN EIGEN BOEK¹

DOELEN

1. Cognitief

- de wereld zien die achter een boek zit: beroepen die erdoor bestaan, hoe een boek ingrijpt op onze economie (en omgekeerd) enz.;
- begripkennis hebben over delen van een boek, beroepen bij het boek, activiteiten bij het handelen met het boek;
- beseffen dat achter onze verworvenheden een hele evolutie zit.

2. Affectief-dynamisch

- respect krijgen voor het werk van boekenmakers;
- nauwgezetheid nastreven bij eigen schrijfwerk.

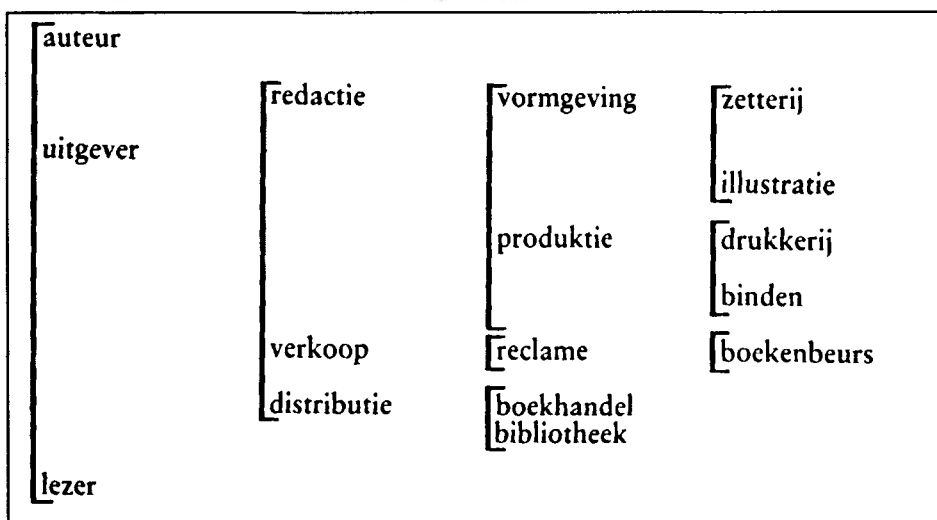
3. Vaardigheden

- afhankelijk van het boek dat we in de klas schrijven een aantal schrijfvaardigheden ontwikkelen;
- enkele hulpmiddelen leren gebruiken om ideeën op te doen en te ordenen, o.m. impressies en activiteiten die zich op één dag voordeden, leren schematiseren;
- vaardigheden hebben om een boek technisch tot stand te brengen: papierbrij kneden, papier maken, een boek drukken, een boek inbinden, de kaft van een boek ontwerpen, ...

SUGGESTIES

0. Hoe komt een boek tot stand? (introdunctie)

Er bestaan al heel wat uitstekende boeken en boekjes over hoe een boek groeit. We vermelden er enkele achteraan in de bibliografie. Dit thema komt in de lagere school wel meer aan bod. Daarom kozen we voor een andere aanpak. Kinderen kunnen best vertellen wat ze al weten over het tot stand komen van een boek, over de mensen die eraan meewerken, de materialen, de procedures. Om deze voorkennis van de kinderen te ordenen kan het interessant zijn een schema te maken.

We kunnen zelf die weg een keer volgen! Hij ziet er ongeveer als volgt uit:

1. we smeden plannen;
2. we maken papier;
3. we schrijven;
4. we drukken - vormgeving - kaft (wat komt daarop?);
5. we binden;
6. we stellen voor aan de pers en verspreiden het boek;
7. het boek wordt gelezen.

1. We smeden plannen

We maken een boek! Kan dat zomaar? Ja, want onze klas is nu (ineens, zomaar, plotsklaps) een uitgeverij geworden. Uiteraard zal het eerste boek dat we gaan uitgeven, iets speciaals worden. We houden een redactieraad en gaan beslissen aan welke publikatie we samen gaan werken (we kunnen ook in groepjes aan verschillende boeken werken).

De mogelijkheden:

- We schrijven een gebundeld *dagboek*: de naam van het boek is gekend, namelijk één dag uit de voorbije week. Elke leerling 'schrijft' zijn of haar dag. De resultaten bundelen we.
- We geven een *poëzieboek* uit! We schrijven gedichten, bewerken, herwerken en verzamelen die en proberen ze tenslotte op een verfijnde manier te vereeuwigen.
- Ook een *kookboek* kan, of - dat zal ook wel wat met uw interesse te maken hebben - we laten de kinderen een heus *chemieboek* (proefjes inclus) op poten zetten.

2. We maken papier

Het is boeiend om zelf eens papier te maken. Voor ons boek zal het niet kunnen dienen, dat zou al meer deskundigheid vragen, maar het is erg leuk voor een uitnodiging, een deftige brief... en uiteraard ook om de kinderen te laten begrijpen hoe die boom boek wordt.

Wat heb je nodig?

Oude kranten, papierlijm, enkele emmers, een grote kom, spatraampjes of grotere ramen (spatramen kan je best vergelijken met muggengaas, maar ze zijn gemaakt uit metaal), eventueel een zware mixer (zoals men gebruikt om pleister te mengen).

Gebruik je een spatraam, dan krijg je kleine velletjes papier. Met een houten raam (een oude schilderijenlijst) en een nylonkous of muggengaas kan je een groter raam maken, voor grote vellen papier.

Werkwijze

- scheur de kranten in fijne snippers;
- zet in de emmer onder water (mag warm zijn);
- voeg wat behanglijm toe;
- goed kneden en mengen (de mixer kan hier dienst bewijzen: de papierpulp wordt dan fijner); water toevoegen tot je een grijze soep bekomt;
- één of meer dagen laten weken, af en toe kneden;
- hou het (spat)raam boven de kom en schep het vol papierpulp (als deeg voor een pannenkoek);
- laten uitlekken en omkeren boven een tafel met dweil;
- laten drogen.

Dit soort papier noemt men (hand)geschept papier. Je zelfgemaakt papier (gerecycleerd) is wellicht lichtgrijs. Dat komt door de drukinkt. Met chloor bleekt men het papier soms, maar dat vervuult het milieu.

Een stukje geschiedenis

De Egyptenaren schreven 3000 jaar voor Christus op papyrus, de voorloper van ons papier. De papyrusplant werd van de harde bast ontdaan, waarna de mergachtige kern in dunne, soepele stroken werd gesneden. Deze stroken werden op elkaar gelegd, geplet en in de zon gedroogd. Men maakte soms stroken van wel twintig meter lang.

De oude Perzen gebruikten perkament, gemaakt van dierenhuiden. Tot in de vijftiende eeuw werd het nog gebruikt, maar dan vooral voor belangrijke documenten. Het was heel duurzaam, maar ook heel duur.

Omstreeks 105 voor Christus zou de Chinees T'sai Lun het papiermaken hebben uitgevonden. Van uitgeplozen touw, bast en grassen met veel water, maakte hij na toevoeging van lijm een dunne pap, die hij met een bamboezeef 'schepte' op stukken vilt en in de zon liet drogen. Zo verkreeg hij papier.

Dit lijkt erg op het papier dat jullie zelf maakten. De Arabieren leerden deze techniek van de Chinezen en via handel en kruisvaarten, raakte hij bij ons bekend. Aanvankelijk gebruikte men katoenen en linnen lommen. Omdat men veel water nodig heeft bij de fabricage ontstonden de eerste papiermolens langsheen een rivier. Pas in het begin van de negentiende eeuw

maakte men papier van houtslipsel of houtstof. Door de pulp te koken verkreeg men cellulose, het hoofdbestanddeel van plantencellen. Het hoofdbestanddeel van papier is dus hout, ook van houtvrij papier, waarvoor uitsluitend cellulose wordt gebruikt.

Nog enkele weetjes

Bekijk eens heel goed een vel fotocopieerpapier. Hou het langs beide zijden naar het licht. Zie je verschil? Voel eens heel goed. Voel je verschil?

De ene zijde noemt men de viltzijde, de andere de zeefzijde. Weet je waarom? Je kan best schrijven of drukken op de gladste zijde.

Verzamel verschillende soorten papier. Let op dikte, oppervlaktestructuur (glad of ruw), kleur, gewicht. Op welk papier kan je best tekenen, schilderen, drukken...?

3. We schrijven

3.1. We schrijven (misschien) een dagboek

Een geheugenkaart maken

Meestal schrijf je aan iemand. Alleen bij een dagboek schrijf je aan jezelf. Dat maakt het wat gemakkelijker. Je hoeft niet zo op je taal te letten, je hoeft niemand te overtuigen, niemand wat uit te leggen.

Een dagboek schrijf je om het later zelf terug te lezen. Of eens op te schrijven waar je mee zit. Dat lucht op. Je kan bijvoorbeeld schrijven wat je vandaag allemaal meemaakte.

Sommige dagen hebben niets bijzonders! Op andere dagen gebeurt er heel veel; je komt ogen en tijd te kort om alles in je hoofd op te slaan. Tijdens de vakantie bijvoorbeeld. Soms doe je dan zo veel, dat je geen tijd hebt om het allemaal ineens op te schrijven.

Je kan dan schematisch noteren.

Om niets te vergeten, kan je een geheugenkaartje maken (mindmap).

Bijvoorbeeld:

dinsdag

kasteel	- ophaalbrug	- Stijn was bang
	- op de wallen gelopen	- we zagen heel de stad
	- ridderzaal	- harnas: klein
zwemmen in zee	- hoge golven	
	- met de boot van Saskia gevaren	
enz.		

Zo'n schema kan je altijd verder aanvullen; natuurlijk met woorden, maar ook met een tekening of schets. Dit alles stelt je in staat om achteraf te overzien wat je die dag allemaal deed. Op een later moment kan je dan alles uitschrijven.

De leerkracht laat de leerlingen nu een hele week lang van elke dag een 'mindmap' maken. Tijdens de redactievergadering van de daaropvolgende week kiezen we één dag en schrijven allemaal een dagboekfragment uit van die ene dag. De naam van die dag wordt uiteraard ook de titel van ons zelfgemaakte boek. We maken nog wel gebruik van volgende techniek:

De vierkleurenpen hanteren

Je hebt nu in schema gezet wat je die dag allemaal deed.

In een dagboek noteer je niet zoals in een verslag. Je hoeft niet te schrijven als een journalist.

Je mag je eigen mening geven. Hoe jij alles beleefde.

Neem een vierkleurenpen (of vier verschillende pennen). We spreken nu een dag uit de voorbije week af waarover we een dagboekfragment gaan schrijven. De geheugenkaart van die dag nemen we er natuurlijk bij.

Noteer in het blauw: wat nam ik toen waar (= wat zag ik, wat hoorde ik, rook ik, voelde ik, ...)?

Noteer in het zwart: wat dacht ik daar telkens bij?

Noteer in het rood: wat voelde ik (blij, bang, opgelucht, ...)?

En in het groen: wat deed ik (klimmen, zwemmen, ...)?

Dus: gebruik gerust die twee techniekjes wanneer je aan je dagboek schrijft!

Ken je mooie gedichten? Ik bedoel écht mooie gedichten. Geen versjes, geen domme of gekke rijmelarij.

Misschien hou je niet van gedichten, omdat je denkt dat je die vanbuiten moet leren.

Hoeft niet.

Misschien lees je liever verhalen?

Gedichten lees je bij beetje.

Af en toe één.

Je moet ervan proeven.

Niet teveel ineens.

En als je er dan een vindt dat je aanspreekt, moet je het bijhouden.

Koop een mooi schriftje, of vraag er een wanneer je een geschenk mag kiezen.

En schrijf er heel mooi, je mooiste gedichten in.

Om gedichten écht te leren smaken, geven we hier enkele sleuteltjes:

1. Waarover gaat het gedicht?

Dichters kunnen soms situaties beschrijven die je zelf ook hebt meegemaakt. Soms voelden ze het net zo als jij. Maar ze kunnen het veel beter verwoorden.

2. Andere taal

Probeer een gedicht eens in gewone taal na te vertellen.

Dan is het niet meer zo bijzonder.

Een gedicht hoeft niet te rijmen, en toch zie je dat het een gedicht is.

Hoe zie je dat?

Let eens op de woordkeuze, de vorm (geen lopende tekst), zit er ritme in? ...

3. Wat kan je ermee doen?

Je kan met een gedicht heel wat meer doen dan uit het hoofd leren.

Je kan het herkennen, je kan het overschrijven, herlezen, begrijpen, mooi vinden, voorlezen,

...

Misschien schreef je zelf al gedichten?

Die komen dan zeker in je poëzieboek!

Een tip: misschien kan je iemand zo'n poëzieboek cadeau doen?

Zo'n boek aanleggen kunnen we ook met de hele groep. We selecteren in groepjes gedichten en eventueel foto's die daarbij horen en maken passende collages. Onze teksten kunnen uiteraard echt gedrukt worden (zie 4.) De titel van ons boek ... ?

3.3. We schrijven een kookboek of een boek met chemieproeven!

Iemand weet hoe iets gemaakt wordt, dat gaan we nu uitproberen en daarbij noteren (chronologie, vormgeving, grote delen...)

4. We drukken - vormgeving - kaft

Freinetscholen drukken zelf hun boekjes. Teksten van de kinderen worden door henzelf **gezet** en gedrukt. Ze gebruiken daarvoor dikwijls een handpers.

Freinet leerde zijn kinderen zelf drukken, omdat hij merkte hoe de mensen in zijn tijd alles wat gedrukt stond voor waar aannamen. Hij wilde zijn leerlingen, die uit landbouwers- of arbeidersmiddens kwamen, kritisch maken, ook tegenover het gedrukte. Wie zelf ooit een eigen tekst drukte, zal zeker wat meer afstand kunnen nemen van wat in boeken staat. Je eigen tekst gedrukt zien, geeft ook veel voldoening.

Waarschijnlijk heeft uw school geen handpers. Tegenwoordig wordt ook niet zo veel meer gedrukt met loden letters. De computer heeft zijn intrede gedaan in de drukkerswereld, wellicht ook in uw school. Met hulp van ouders kan uw klas wellicht een dag lang veranderen

in een moderne redactiekamer en drukkerij. Enkele computers en printers en enkele welwillende ouders om ermee te leren omgaan, zijn beslist te vinden. Er bestaan leuke boeken om kinderen met de computer te leren werken.

Mocht dit toch niet lukken, dan maar met schrijfmachines en fotocopieerapparaat. Enkele schrijfmachines krijg je zeker bij elkaar.

Een stukje geschiedenis

Voor de uitvinding van het papier gebruikte men steen waarin een tekst werd gebeiteld. Een heel werk en een boekje van 100 blz. zou je niet kunnen tillen. De Romeinen gebruikten klei- of wastafeltjes. Daarin werd de tekst gekerfd. Stilaan gebruikte men perkament. Maar steeds werd een boek met de hand geschreven. Echt monnikenwerk.

Tegen het eind van de veertiende eeuw ging men houten blokken op paginagrootte zodanig insnijden, dat de letters verhoogd op het hout kwamen te staan. Hiervan maakte men afdrukken, door de letters met inkt te besmeren. In de vijftiende eeuw werd de boekdrukkunst uitgevonden door Gutenberg. Hij was van beroep goudsmid en bedacht de idee om losse letters te gieten.

Tot eind vorige eeuw werd een tekst dus steeds met de hand gezet. Daarna vond men de Linotype uit: door middel van een klavier tikte men een regel en die werd dan uit één stuk gegoten. Sommige drukkers zetten nog wel met de hand, maar stilaan verdwijnt zelfs het machinezetten. De computer maakt alles veel gemakkelijker.

Enkele woorden uit de drukkerswereld - aan jou om goede verklaringen te vinden

- winkeldochter
- moet
- stokletter, staartletter
- onderkast
- ramsj

Vul deze lijst zelf verder aan.

winkeldochter:	een boek dat slecht verkoopt en dus lang in de winkel ligt
moet:	soms werd een letter té hard doorgedrukt, je voelt ze dan (in reliëf) aan de andere kant van het papier
stokletter, staartletter:	letters die boven de gewone kleine letters uitsteken (k, d); letters die onderaan uitsteken (j, g)
onderkast:	drukkerterm voor de 'kleine' letters (omgekeerde van de hoofdletters)
ramsj:	een partij (nieuwe) boeken die goedkoper wordt verkocht (zogenoemde koopjes)

5. We binden

Om echt te ondervinden hoe een boek wordt ingebonden, begin je best met het inbinden van enkele tijdschriften. Het is de beste manier ook om te voorkomen dat al die losse nummers verloren raken of door elkaar. Je kan ze bijvoorbeeld binden per jaargang.

Wat heb je nodig?

Een reeks tijdschriften, een boekbindersnaaibank, een pers, garen en een stevige naald, karton, enkele linten, lijm, brede stoffen kleefband en schaar.

De boekbindersnaaibank en de pers kan je zelf maken. Kijk daarvoor goed naar de tekeningen. Mocht het je niet lukken, dan kan je toch al aardig op weg met enkele spanvijzen.

Werkwijze

Verwijder de nietjes uit de tijdschriften. Elk nummer vormt nu een **katern**. Dat zijn de delen waaruit je boek is samengesteld.

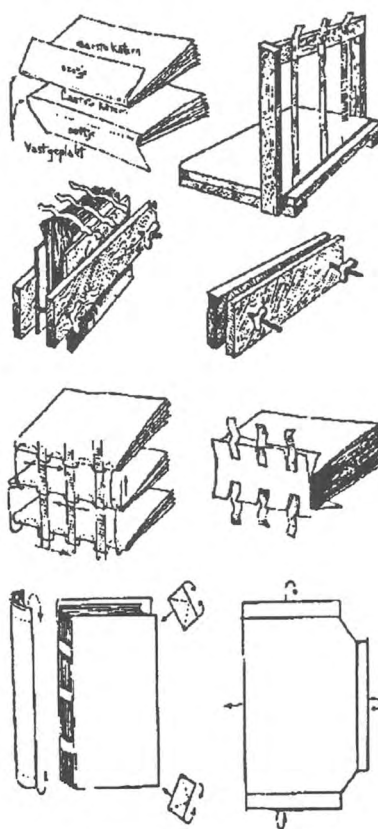
De eerste en laatste katern voorzie je van oortjes. Dat zijn repen papier, ongeveer 5 cm breed. (zie tekening) Plaats de nummers (katernen) op de naaibank. De linten komen op de plaats waar de nietjes zaten. Je kan de linten ook voorlopig vastkleven op die plaats, indien je geen naaibank hebt.

Katern na katern ga je nu naaien. Begin bij de laatste. Leg een knoopje in je draad en vertrek binnenin links. Gebruik de gaatjes van de nietjes indien ze telkens op dezelfde plaats staan. Draad naar buiten, om het lint heen, weer naar binnen. Zo de drie linten. Vervolgens de volgende katern (rechts nu). Telkens je een katern hebt ingebonden, span je de draad goed aan.

Wanneer alles genaaid is, kan je de **rug** van het boek met houtlijm insmeren terwijl het tussen de pers zit. Kleef op de rug een strook papier. Kleef die vast aan de oortjes. Snij nu **kartons** (of **bord**) voor je kaft. Liefst een millimeter groter dan het boek. Kleef de kartons vast aan de linten en de oortjes. Kleef je kaft op de kartons (zie tekening) en werk af met brede kleefband (rug en hoeken).

Kaft ontwerpen

Bekijk eens wat boeken waarvan je de kaft goed vindt. Wat staat erop? Beschrijf elk element. Noteer. Wat moet er zeker op staan?

Maak een schets voor je kaft (lay-out). Je hoeft zelf niet alles te tekenen. Ook een collage kan. Uit reclamefoto's kan je afbeeldingen knippen en die op je kaft samenkleven. Oefen vooraf even de letters. Kijk naar andere boeken; misschien zelfs in een boek over **kaligrafie**. (Een leuke schrijfles!!)
Welk papier ga je gebruiken? Met oud behangpapier kan je soms verrassende effecten bekomen, het is bovendien erg stevig.
Kleuren doe je best met penseel en verf, veel mooier dan met viltstift.

Let op wanneer je de kaft vastlijmt. Maak de tekening niet nat, dan krijg je vlekken.

6. Verdere verloop

Het boek wordt voorgesteld (schoolkrant?) aan de pers en (als het in veelvoud bestaat) ook verspreid. Het uitwerken van deze stappen laten we over aan uw creativiteit en fantasie. Toch nog enkele afsluitende tips:

- Binnen de eigen klas kunnen groepjes aan boekpromotie doen: hoe zou je reclame maken voor je boek? ga je alles verklappen wat er in staat?
- Je kan andere klassen uitnodigen om naar de boektentoonstelling te komen kijken. Dan kan je affiches ontwerpen of mondeling elke klas uitnodigen.
- Je kan ouders uitnodigen na schooltijd of op een opendeurdag; misschien kunnen boekjes verkocht worden voor een of ander goed doel.
- Zou er echt winst gemaakt worden ... ?

NOOT

1. Dit is het tweede deel van een didactische brochure die samengesteld werd naar aanleiding van de boekenbeurs door Wilfried Luyten, Marc Stevens, Chris de Nys & studenten van de Sint-Thomas Normaalschool te Brussel: **Een wereld zonder boeken?! Anders naar boeken leren kijken.** (Antwerpen/Brussel: Standaard Uitgeverij/Sint-Thomas PHO, 1993.)

Deze brochure bevat tal van les- en leessuggesties voor het vijfde en zesde leerjaar van het lager onderwijs, vanuit drie verschillende invalshoeken geordend: 1. een wereld ZONDER boeken; 2. een boek krijgt gestalte: EEN boek staat centraal; 3. leren kiezen in een wereld met HEEL VEEL boeken.

BIBLIOGRAFIE

1. POEZIE

Frank, E.: **Stille brieven**. Clavis.
prachtige gedichten voor kinderen

Hussem, W.: **Schaduwen van de hand**. De Bezige Bij.

Luyten, W. & M. Stevens: **Gedichten doorzien**. Acco.
om kinderen te leren gedichten te interpreteren en te beleven

Michaelis, H.: **De rots van Gibraltar**. Van Oorschot.

Portegies zwart: **Poëzie als kinderspel**. De Bezige Bij.
een boek met allerlei leersituaties om kinderen te leren zelf gedichten schrijven

Wilmink, W.: **Koen, maak je mijn schoen? Schriftelijke cursus dichten**. Van Hollema.

2. ACHTERGROND I.V.M. BOEKEN EN BOEKDRUKKUNST

Hupse, G.: **Rondom het boek: een verkenning tussen manuscript en lezer**. Van Loghum Slaterus.

Rogers, G.: **Gids voor de redacteur**. Gaade.
Schneiders, P.: **Papieren geheugen**. Boek en schrift in de westerse wereld. Fibula.

3. BOEKEN VOOR KINDEREN

Aliki: **Hoe een boek gemaakt wordt**. De Vries-Brouwers.
overtuigt niet zo erg; tekeningen op kleuterniveau, tekst voor 15-jarigen!

Amery, H.: **Maak en doe het zo. Zelf drukken en schilderen**. Helmond.
allerlei druktechnieken (met je vingers, sjabloneren, letters...)

Baudson, M.: **Het imaginair museum van Kuifje**. Casterman.
hoe een (Kuifje)strip ontstaat

Ceserani, G.: **Boeken en kranten**. De Vries-Brouwers.
vooral historisch; wat rommelige structuur

De Sterck, M.: **Boeken groeien altijd door**. Leesproject 1991. VBC.
brochure met opdrachten

Inkiow, D.: **Het boek veroverde de wereld. Over het schrift en het maken van boeken.** Clavis.

een goed lees- en kijkboek; informatie wordt verhalend gebracht

Pollard, M.: **Johann Gutenberg.** Davidsfonds/Infodok.

rijk geïllustreerde geschiedenis van de drukkunst

Stuur, A.: **Windows voor kinderen. en Meer windows voor kinderen.** Bruna.

stap voor stap leren kinderen werken met tekstverwerker, tekeningen maken, lay-out... met een eigen diskette erbij

Tyberg, S.: **Het boek. Van rotstekening tot het gedrukte boek.** Artiscoop nr. 11.

Van Daele, H.: **Hoe groeit een boek?** Averbode.

goede informatie; tekeningen verduidelijken niets

Marc Stevens, Wilfried Luyten
& studenten van de Sint-Thomas
Pedagogische Hogeschool
Nieuwland 198 - 1000 Brussel

T U S S E N D O O R

PROJECT 6/26

Iedere leraar Nederlands heeft leerlingen in zijn klas zitten die een speciale belangstelling voor literatuur betonen. Hun opstellen en creatieve oefeningen steken meestal met kop en schouders boven het werk van de anderen uit; vaak schrijven ze zelf gedichten en prozastukjes.

Om dergelijke leerlingen een aangepaste begeleiding te geven werd het Project 6/26 in het leven geroepen. Met dit project willen de initiatiefnemers alle literair begaafde jongeren van 6 tot 26 jaar beter leren schrijven.

Geïnteresseerde jongeren kunnen zich melden bij het Project. Een werkgroep kiest dan een begeleider die het best aansluit bij elk jong talent. Eens per jaar confronteert het Project de deelnemers met het publiek.

Meer informatie vindt u in een folder, die op eenvoudige aanvraag toegestuurd wordt. De verantwoordelijke voor het Project is Josée Lehon, secretaris Daniel Billiet, en coördinator Clara Haesaert.

**Project 6/26, p/a Beursschouwburg, A. Ortsstraat 22, 1000 Brussel,
tel. 02/513.82.90.**